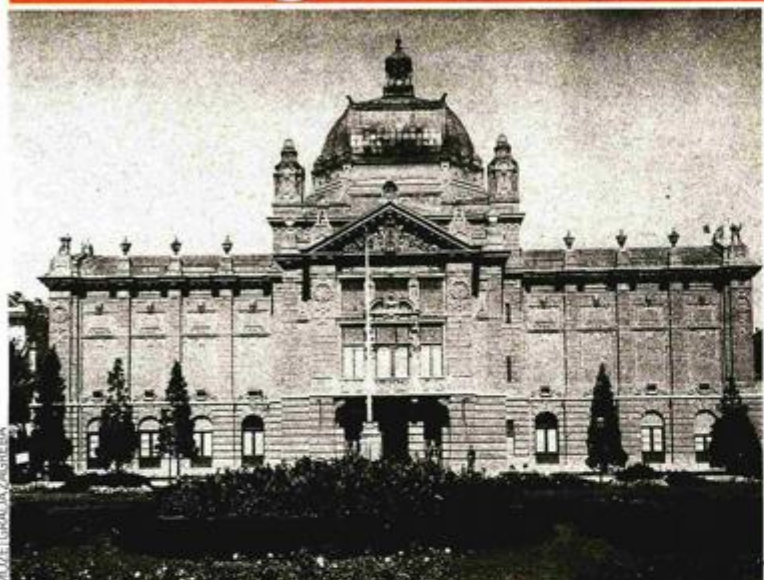


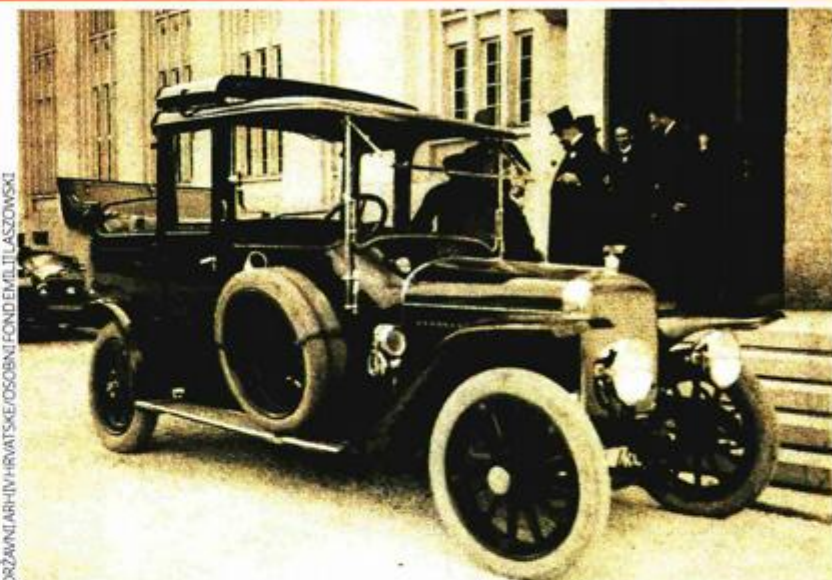
STOLJEĆE NAKON LASZOWSKOG: IZLOŽBA



Zgrada današnjeg Umjetničkog paviljona, u kojoj je bio smješten Muzej grada Zagreba



Laszowski u čitaonici državnog arhiva



Nadvojvoda Franjo Salvator, Emilij Laszowski (u sredini) i Velimir Deželić 1914.

NEZAMISLIV ŽIVOT GENIJA KOJI JE UTEMELJIO MUZEJ GRADA ZAGREBA, DRŽAVNI ARHIV I PRVU HITNU POMOĆ

Od 28. studenoga, u Atriju HDA bit će postavljena izložba fotografija koje je snimio veliki Emilij Laszowski Szeliga

PIŠE
KORANA SUTLIĆ



Na početku 20. stoljeća u Zagrebu su se stare knjige mogle proučavati samo u Nadbiskupskoj i Sveučilišnoj knjižnici, i nisu bile dostupne svim zainteresiranim istraživačima nego samo sveučilišnim profesorima. Emilij Laszowski i članovi Družbe "Braća Hrvatskoga Zmaja" osnovali su zbirku RARA u Gradskoj knjižnici da bi staru knjižnu građu, osobito hrvatsku, učinili dostupnom za istraživanje svim građanima grada Zagreba. Štoviše, Laszowski je bio jedan od utemeljitelja Gradske knjižnice i njezin višegodišnji ravnatelj.

Današnji bogati fond izrastao je iz inicijalnog fonda nastalog darovima uglednih građana, uglavnom poznatih književnih, kulturnih i znanstvenih djelatnika, kao što su Vjekoslav Klaić, Tadija Smičičklas, August Harambašić, Velimir Deželić i, prije svih, Emilij Laszowski.

No, njegova je zasluga i to što je središnja arhivska ustanova u Hrvatskoj 1913.

godine smještena u zagrebačku secesijsku ljepoticu na Marulićevu trgu. Potaknuo je i osnivanje Muzeja grada Zagreba, a također i osnivanje Hitne pomoći.

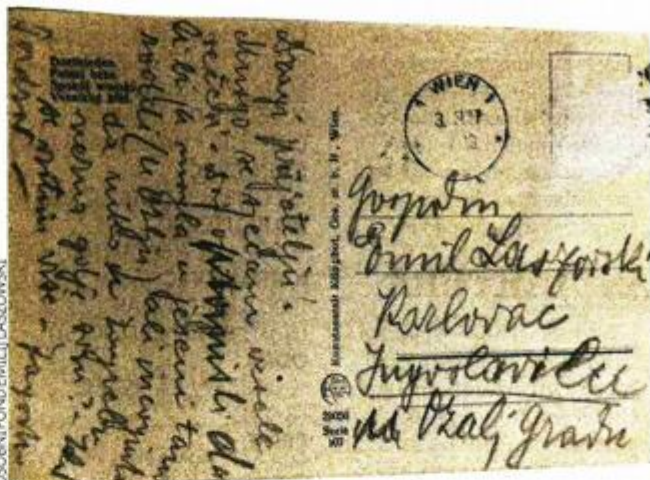
Elita s prijelaza stoljeća

Usprkos brojnim zaslugama za Zagreb, ostao je manje poznat široj javnosti, po Laszowskom ni jedna ulica, škola ili ustanova u gradu ne nosi ime. Udruženi - Hrvatski restauratorski zavod, Hrvatski državni arhiv i Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja" - izvlače Laszowskog iz nepravdnog zaborava kroz znanstvenostručni skup i otvorenje izložbe "Stoljeće nakon Laszowskog". Znanstveno-stručni skup održat će se u Velikoj čitaonici HDA, Marulićev trg 21, u petak, 28. studenoga, u 10 sati. Otvorenje izložbe bit će u Atriju HDA isti dan u 18 sati.

Emilij Laszowski Szeliga, rođen 1868. godine, bio je pripadnik hrvatske intelektual-

Muškarci su ludili zbog njega. Jedan je u napadu teške ljubomore prijetio da će ustrijeliti svoju suprugu

ne elite na prijelazu iz 19. u 20. stoljeća, a život je posvetio hrvatskoj prošlosti i kulturnoj baštini. Iako pravnik po struci, bio je privržen povijesnim znanostima, što se očitovalo u njegovom iznimno bogatom stvaralačkom opusu od nekoliko tisuća objavljenih radova, kojima je pridonio razvoju brojnih stručnih i znanstvenih polja: od povijesti i povijesti umjetnosti, arhivistike, pečatoslovlja i grboslovlja do fotografije i konzervatorstva. Takvim je interdisciplinarnim pristupom te zanesenjačkim marom i ljubavlju prema značajnim i ljepoti hrvatske kulturne baštine istraživao prošlost Zagreba, Turropolja, Pokuplja, Hrvatskog zagorja, Gorskog kotara, Like i Primorja, stvorivši tako temelje povijesne topografije. Jednako je opsežno i raznovrsno bilo njegovo djelovanje u javnoj i kulturnoj djelatnosti. Kao Veliki meštar Družbe "Braća Hrvatskoga Zmaja" potaknuo je osnivanje tri ustanove iznimno važne za kulturni boljitak Zagreba: Knjižnicu slobodnoga i kraljevskoga glavnoga grada Zagreba, Arhiv slobodnoga i kraljevskoga glavnoga grada Zagreba te Muzej slobodnoga i kraljevskoga glavnoga grada Zagreba. Ujedno je na njegov poticaj osnovano i



Laszowski je bio veliki prijatelj s Marijom Jurić Zagorkom, s kojom je često izmjenjivao dugačka pisma



Društvo za spasavanje, prethodnica današnjeg Zavoda za hitnu medicinu.

No, Emilij Laszowski prije svega bio je i vrlo zanimljiva osoba. O njegovom životu priča Milovan Petković, autor knjige-spomenice na Velikog Meštra Braće hrvatskog zmaja "Emilij Laszowski Szeliga 1868-1949 god."

Pokretač svih projekata

Emilij Laszowski rođen je u starom gradu Brlogu na Kupi 1868. Potomak je poljske praplemićke obitelji Laszowski. "Rođen je kao sin jedinac Sigismunda Laszowskoga, Poljaka iz Galicije i austrijskoga vojnog časnika, i Sidonije Sufflay, hrvatske plemkinje njemačkoga podrijetla. Premda nije bio hrvatska korjenika, Laszowski je Hrvat svim svojim bićem", piše Petković.

Djetinjstvo i mladost proveo je u rodnom gradu Brlogu

nedaleko od Ozlja. Staroga grada više nema jer je zbog rodbinskih razmirica najprije prodan, a zatim i porušen.

"Odrastao je u imućnoj obitelji i gotovo feudalnom okruženju, a odgajan je vrlo strogo u hrvatskom i katoličkom duhu", zapisao je Petković.

U Grazu je studirao medicinu, a studij prava završio je u Zagrebu. Međutim, prva i jedina priznata služba Laszowskoga bila je u Hrvatskom zemaljskom arhivu (danas HDA), u kojemu je neprekidno službovao punih 48 godina, penjući se ljestvicom drža-

Objavio je nekoliko tisuća znanstvenih radova, pridonio je razvoju brojnih stručnih grana na prijelazu stoljeća

vnih službenika od najnižega mjesta arhivalnoga dnevnika do, mnogo godina kasnije, položaja ravnatelja. Laszowski nije bio školovani arhivist.

"Njegovo drugo namještenje bilo je u Ratnom muzeju i arhivu Prvog vojnog-znanstvenog zavoda Oružanih snaga NDH, gdje je radio kao prvi ravnatelj samo pet mjeseci 1941. godine jer je intrigama naprasno smijenjen bez obrazloženja, a ta njegova kratkotrajna služba, kao i samo imenovanje, bilo je poništeno", navodi Milovan Petković.

Napisao je više tisuća članaka, crtica, osvrti, rasprava, studija i monografija te nekoliko knjiga. Objavio je velik broj povijesno-zemljopisnih opisa hrvatskih krajeva. "No, najosobniji, najupečatljiviji i najplodniji Laszowski je bio u Družbi "Braća Hrvatskoga Zmaja" koju je, zajedno s dr. Velimirom Deželićem, osno-

A POSVEĆENA ZABORAVLJENOM VELIKANU



Emilij Laszowski u kolovozu 1906. pozirao je u raskošnom kaputu, sa šubarom na glavi (glavna slika); S trećom suprugom Josefinom, snimljeni su 1909. godine u zagrebačkom atelieru Merćep (desno)



VELIKI PROJEKT Na izložbi usporedne fotografije Laszowskog

Na izložbi će biti predstavljene usporedne fotografije koje je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće svojim objektivom snimio Emilij Laszowski. No, i one suvremene, snimljene iz istog raskrsta, koje su snažno svjedočanstvo o promjenama koje su se dogodile tijekom stoljeća u hrvatskom kulturnom krajoliku. Autori koncepta izložbe su Tajana Pleše iz Hrvatskog restoratorskog zavoda i Mario Stipančević iz Hrvatskog državnog arhiva, a muzeološki konzultanti su Željka Kolveshi iz Muzeja grada Zagreba te Ljiljana Sabljak iz Gradske knjižnice, Knjižnice grada Zagreba.

Nešto kasnije upoznao je neimučnu Emiliju iz Karlovca s kojom se rado družio. No, tijekom jednog od posjeta Emilija mu je priznala da se osjeća majkom. "Laszowski je bio zaprepasten. Malodoban student bez stalnih prihoda s brloškom parnicom i propadanjem imanja na vratu, u iščekivanju djeteta. Kako je Emilija trudnoću bila prisiljena još ranije priznati majci i sestri, Laszowskom nije preostalo ništa nego priznati očinstvo i obećati ženidbu", piše Stipančević.

Sklonost luksuzu

No, prije ženidbe, s kojom je odugovlačio, još se jednom stigao i zaljubiti. Ipak, brak s Emilijom bio je skladan i potrajao je do njene smrti od upale pluća. Nedugo potom zaljubljuje se u Asju i ubrzo brzopleto ženi.

"Nažalost po Laszowskog, Asjina plućna bolest nije bila jedini problem s kojim se morao suočiti. Vrlo brzo na vidjelo je izišla njezina iznimno teška narav i sklonost luksuznom životu, kojeg si par nije mogao priuštiti", piše Stipančević.

Laszowski je tada, preselevši se iz Trenkove, stanovao u Visokoj ulici 4. Kako je bio u braku bez ljubavi, ljubav je potražio na drugom mjestu i zatražio razvod "od stola i postelje". Da bi se oženio svojom velikom ljubavlju Fini,

koja je bila i trudna, Laszowski prelazi na pravoslavlje. U zagrebačkoj crkvi Preobraženja Gospodnjeg vjenčao se s Fini, koja je bila protestantkinja. Svjedoci na vjenčanju bili su dr. Velimir Deželić i dr. Albert Crnojević.

Prijateljica Zagorka

No, brzo nakon Asjine smrti, kada je nestalo zapreka za vjenčanje u Katoličkoj crkvi, ponovno se odlučio vratiti vjeri svojih predaka. S Fini je imao tri sina. Stanovali su u Draškovićevu trgu 8, pa u stanu na Josipovcu, i u Prilazu 24, u Ilici, pa u Vodnikovoj 7. I opet u Trenkovej. Čitav život nije imao vlastiti stambeni prostor, a za svakog preseljenja sa sobom je vukao bogatu biblioteku.

Prilike unutar uže obitelji počele su se polako narušavati početkom Prvog svjetskog rata. Iako je i do tog vremena često znalo biti novčanih problema, oskudica koja je pogodila čitavu Monarhiju dodatno je otežala prilike. Obitelj je kasnije doživjela potpuni moralni i financijski krah. Pomagao im je njihov prijatelj i mecena N. Tomašić, koji je bio i ban. Tomašić mu je ostavio i oporučno novac, prvenstveno da se skući, ali u kuću koju je kupio nije uselio nego ju je prodao. Zbog teške situacije i dugova 1923. godine čak je pomišljao na samoubojstvo. Inače, tijekom života Laszowski je puno putovao, bio je rado viđen u društvu, volio je i popiti, pušio je i bio gurman.

"Laszowski je tijekom 1919. započeo suradnju s već tada uglednom novinarkom i književnicom Marijom Jurić Zagorkom. Ona ga je, naime, kao jednog od ponajboljih poznavatelja prošlosti Zagreba i s tim skopčanoga arhivskoga gradiva, zamolila da je uputi na izvore iz kojih se nadala proniknuti povijesna zbivanja u razdoblju koje je opisivala u svom novom romanu "Kći Lotričkaka". Također ga je zamolila za preporuku kod velikogoričkog župana Franje Lučića kako bi u istu svrhu mogla posjetiti i proučiti razna turopoljska mjesta", opisuje Mario Stipančević.

Roden kao bogataš, umro je u Zagrebu 28. studenoga 1949., gotovo kao siromah, bez imetka, u tuđem stanu. Njegov su imetak bila njegova djela neprolazne vrijednosti. ●

Čovjek koji je mijenjao Zagreb

vao 16. studenoga 1905. godine. U razdoblju od 1906. do 1935. godine stajao joj je na čelu kao prvi veliki meštar i bio glavni pokretač ili supokretač gotovo svih zmajskih projekata", piše Milovan Petković.

Buran privatni život

Mario Stipančević koji je doktorirao na temi Laszowskog, kaže da je lako uočiti količinu energije koju je Laszowski ulagao pokrivajući raznorodne dijelove profesionalnog djelovanja, pa je gotovo zapanjujuća spoznaja koliko je i privatni dio njegova života bio ispunjen i po mnogočemu iznimno buran.

"Za Laszowskog se u najmanju ruku može reći da je bio veliki poklonik suprotnog spola, o čemu ponajbolje svjedoče i tri bračne veze u koje je tijekom života stupio", piše Stipančević.

Na ljubav je gledao pomalo konzervativno i romantičarski, veličajući vrline ljubavnih veza u vremenu zaljubljenosti, naglašavajući mane u razdobljima teških emotivnih stanja. U djetinjstvu se često zaljubljuvao. A srca je počeo lomiti u studentskim danima.

"Pred kraj godine posjetio je tetku svojeg bratića Nikole Tomašića, Antoniju Komadinu, na njezinu imanju Obr-

pored Ribnika. U to je vrijeme kod nje na odmoru boravila i kći Vilma udana za vladina tajnika Franju Soretića s djetecom Gvidom i Zenom te njezina prijateljica Olga Bošnjak. Objje su se žene uskomešale oko Laszowskog ponašajući se kao prave putifarke. Ipak, nekako se uspio oduprijeti njihovom napastovanju, što nije spriječilo Vilminu supruga, koji je u međuvremenu došao, da na Laszowskog postane silno ljubomoran. Dogadaj je dobio nastavak na svadbi kćeri Vilmine sestre Marije, na kojoj je sudjelovao i Laszowski. U izljevnu ljubomoru potaknutom druž-

njem Laszowskog i supruge mu Vilme, Soretić je u pripitom stanju pred ostalim gostima prijetio da će ustrijeliti i suprugu i djecu. Čitav se događaj nije pretvorio u veći incident zahvaljujući posredovanju i umirivanju od strane Emilove majke Sidonije", zapisao je Mario Stipančević.

Bio je romantičar. U razdoblju prve zaljubljenosti veličao je vrline veza, kasnije im je naglašavao mane